

Чубенко Віра Анатоліївна

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

ORCID 0000-0002-7235-3820

**ДО ПИТАННЯ ПОКЛАДЕННЯ ДЕРЖАВОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ
В ПРОЦЕСІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЯК
ВИКЛИКУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ**

Наукова робота присвячена аналізу основних положень законодавства в сфері забезпечення, розвитку та підтримки конкурентного середовища під час здійснення діяльності на електроенергетичному ринку України. Визначено значення та зміст інструменту «покладення спеціальних обов'язків» в сфері електроенергетичного ринку. Наведено основні переваги та недоліки ПСО для населення в Україні, зокрема, в аспекті забезпечення конкуренції на електроенергетичному ринку.

Ключові слова: електроенергія, конкуренція, ПСО для населення.

Chubenko Vira

*Ph.D, Senior Researcher of Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of National Academy of Legal
Sciences of Ukraine*

ORCID 0000-0002-7235-3820

**ON THE ISSUE OF THE STATE'S ASSIGNMENT OF SPECIAL
OBLIGATIONS IN THE PROCESS OF THE FUNCTIONING OF THE
ELECTRICITY MARKET AS A CHALLENGE FOR ENSURING
COMPETITION**

The scientific work is devoted to the analysis of the main provisions of the legislation in the field of ensuring, developing and supporting a competitive environment when carrying out activities in the electricity market of Ukraine. The meaning and content of the instrument of "imposition of special obligations" in the sphere of the electricity market are determined. The main advantages and disadvantages of PSO for the population in Ukraine are presented, in particular, in the aspect of ensuring competition in the electricity market.

Keywords: electricity, competition, PSO for households.

Внаслідок російських атак на електроенергетичну інфраструктуру, знищення значної частини великої теплової, гідрогенерації та інших об'єктів, діяльність держави, на даний час та у післявоєнний період, у вказаній сфері буде спрямована на відновлення зазначеної інфраструктури з метою забезпечення населення та бізнесу електроенергією в достатньому обсязі та мінімізації несприятливих наслідків від її нестачі. При цьому, досить важливим, навіть при вказаних обставинах, залишається питання забезпечення конкуренції на електроенергетичному ринку України в період повоєнного відновлення [1, с. 116].

Варто погодитись з думкою [2, с. 41], що на енергетичних ринках із високим ступенем лібералізації, державне регулювання зведено до затвердження правил ринку, ліцензування окремих видів діяльності, розроблення ліцензійних вимог, технічного нагляду, визначення політики оподаткування. Водночас, створення ідеального економічного механізму, який би задовольняв цілі ефективного функціонування систем енергетики, лише на основі ринкових принципів без участі держави майже неможливе.

Відтак, важливу роль в функціонуванні ринку електричної енергії відіграє регулююча роль держави. Досить значущим в аспекті функціонування саме електроенергетичного ринку є інструмент покладення спеціальних обов'язків (ПСО).

Існує практика, зокрема і в контексті законодавства Європейського Союзу, згідно якої, з метою захисту загальносуспільних інтересів, можуть встановлюватись зобов'язання щодо **надання публічних послуг** (Public service obligation (PSO)). Такими зобов'язаннями є зобов'язання, покладені на організацію законодавством або договором, надавати послуги, що становлять загальний інтерес, зокрема, і на території Європейського Союзу. Public service obligation (PSO) можуть діяти в будь-якій галузі суспільних послуг, але поштові послуги, соціальні послуги, енергетика, транспорт і банківська справа — це конкретні сектори, де така модель є актуальною [3].

В сфері енергетичного ринку України термін PSO (ПСО) використовується з відповідним формулюванням – «покладення спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії», що запроваджене Законом України «Про ринок електричної енергії» [4]. Зокрема, статтею 62 вказаного Закону передбачено, що з метою забезпечення загального економічного інтересу в електроенергетичній галузі України, необхідного для задоволення інтересів громадян, суспільства і держави, та забезпечення сталого довгострокового розвитку електроенергетичної галузі і конкурентоспроможності національної економіки України на учасників ринку можуть бути покладені спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії.

Так, Законом «Про ринок електричної енергії» визначено, що до спеціальних обов'язків, що покладаються на учасників ринку електричної для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії, належать, зокрема, забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії, включаючи забезпечення підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії за механізмом ринкової премії; виконання функцій постачальника універсальних послуг тощо. Крім цього, для забезпечення загальносуспільних

інтересів Кабінет Міністрів України може покладати на учасників ринку інші спеціальні обов'язки з дотриманням норм цієї статті.

З огляду на предмет дослідження, беззаперечно постає питання щодо того, яким чином ПСО в процесі функціонування ринку електричної енергії впливає на конкуренцію в зазначеній сфері. Проте, варто зазначити, що самі по собі спеціальні обов'язки для учасників ринку, які встановлюються державою для забезпечення загальносуспільних інтересів, за своєю сутністю мають вплив на вільний ринок у відповідному секторі, вибір споживача, формування конкурентної ціни, тощо а як наслідок – і на конкуренцію, навіть з огляду на зміст, обсяг та адресатів таких обов'язків. Тобто, зазначений інструмент є своєрідним втручанням держави в економічні процеси, а також їх коригуванням. Разом з тим, навіть в актах Європейського Союзу (якими не виключається можливість існування ПСО) наголошується на тому, що такий механізм може мати вплив на конкуренцію та інші негативні наслідки, а відтак – ПСО має відповідати чітким вимогам.

Зокрема, у преамбулі до Директиви (ЄС) 2019/944 Європейського Парламенту і Ради від 05 червня 2019 року про спільні правила для внутрішнього ринку електроенергії та такої, що вносить зміни до Директиви 2012/27/ЄС (далі – Директива 2019/944) [5] зазначено, держави-члени мали б забезпечити, щоб побутові споживачі та, у тих випадках, де держави-члени вважають це за доречне, малі підприємства користувались правом отримувати постачання електроенергії визначеної якості за чітко порівняними, прозорими та конкурентними цінами. В абзаці 22 преамбули до вказаної Директиви 2019/944 визначено, що обов'язки щодо загальносуспільних послуг у формі встановлення цін на постачання електроенергії становлять фундаментально спотворюючий захід, який часто призводить до накопичення тарифного дефіциту, обмеження вибору споживача, гірших стимулів до інвестування в енергозбереження та енергоефективність, нижчих стандартів послуг, нижчих рівнів залученості та задоволеності споживачів та обмеження конкуренції, а також до того, що стає менше інноваційних продуктів та послуг на ринку.

Найбільш поширеним ПСО в електроенергетичному секторі в Україні вбачається «ПСО для домогосподарств» або ж «ПСО для населення». В сфері вказаних правовідносин Кабінетом Міністрів України постановою № 483 від 05 червня 2019 року затверджено Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії (далі - Положення) [6]. Зазначеним Положенням визначено загальносуспільний інтерес, для забезпечення якого на учасників ринку покладаються спеціальні обов'язки, зміст та обсяг спеціальних обов'язків, що покладаються на учасників ринку електричної енергії, учасників ринку, на яких такі спеціальні обов'язки покладаються та обсяг їх прав, категорії споживачів, яких стосуються спеціальні обов'язки, територію та строк виконання спеціальних обов'язків, джерела фінансування та порядок визначення компенсації, що надається учасникам ринку, на яких покладаються спеціальні обов'язки.

Крім того, до категорії споживачів, яких стосуються спеціальні обов'язки, належать побутові споживачі, а загальносуспільний інтерес, для забезпечення якого на учасників ринку покладаються спеціальні обов'язки, полягає у наданні послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів.

Застосування державою вказаного інструменту ПСО для населення, звичайно, вирішує ряд проблем та має свої переваги. До таких слід віднести – визначення оптимальної ціни на електроенергію для найменш незахищених верств населення, сталість та прогнозованість встановлених державою тарифів протягом певного періоду, що є особливо важливим з урахуванням суспільно-політичної та економічної ситуації в аспекті широкомасштабної війни російської федерації проти України

Одночасно з цим, визначений в Україні механізм ПСО для населення має свої недоліки. Перш за все, в Законі України «Про ринок електричної енергії» та Положенні відсутній інструмент диференціації тарифу залежно від

спроможності оплати ринкових тарифів населення. Останнє, в свою чергу, пов'язане з неможливістю встановити справедливий підхід до такої диференціації, адже складно, навіть в умовах широкомасштабної війни, визначити категорії населення та вирішити питання спроможності оплати ними різних тарифів на електроенергію, а також усунути проблему баланс. Крім того, з огляду на кількість, учасників ринку, на яких покладені спеціальні обов'язки з метою реалізації інструменту ПСО для населення, такий інструмент призводить до накопичення боргів всіх перед усіма. І насамкінець, в аспекті теми, що розглядається, інструмент ПСО для населення не сприяє встановленню прозорих та конкурентних цін на ринку електроенергетики та є фундаментально спотворюючим конкуренцію заходом.

З огляду на викладене, досить актуальним, вбачається, питання внесення змін до законодавства про ринок електричної енергії в частині заміни механізму ПСО для населення на інший інструмент, який би дозволив збалансовано забезпечити електроенергією населення з урахування соціально-економічного аспекту, та, водночас, мати менш негативні наслідки для забезпечення конкуренції на ринку електроенергетики України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чубенко В.А. Нормативно-правове регулювання забезпечення конкуренції на електроенергетичному ринку України в контексті інтеграції з енергетичними ринками Європейського Союзу. *Право та інновації*. 2025. № 2 (50). С. 115–121. DOI 10.37772/2518-1718-2025-2(50)-16. URL: <https://pti.org.ua/ndipzir/uk/article/view/1294/939> (дата звернення: 05.09.2025).
2. Письменна У.Є. Особливості оцінки регулюючого впливу держави в енергетичному секторі у спектрі проблем досягнення енергетичної сталості. *Держава та регіони. Економіка та підприємництво*. 2019. № 6 (111). С. 40-44.
3. Модель Public Service Obligation (PSO) – як частина євроінтеграції України. 2024. Асоціація «Енергоефективні міста України». URL:

<https://enfcities.org.ua/novyny/model-public-service-obligation-pso--yak-chastyna-yevrointegratsi-ukrany> (дата звернення: 05.09.2025).

4. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19?find=1&text=монопол#w1_26 (дата звернення: 05.09.2025).

5. Directive (EU) 2019/944 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on common rules for the internal market for electricity and amending Directive 2012/27/EU. *Official Journal of the European Union*. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/944/oj/eng> (дата звернення: 05.09.2025).

6. Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 червня 2019 року № 483. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2019-п#Text> (дата звернення: 05.09.2025).

REFERENCES

1. Chubenko V.A. Normatyvno-pravove rehuliuвання zabezpechennia konkurentsii na elektroenerhetychnomu rynku Ukrainy v konteksti intehratsii z enerhetychnymy rynkamy Yevropeiskoho Soiuzu. *Pravo ta innovatsiyi*. 2025. № 2 (50). S. 115–121. DOI 10.37772/2518-1718-2025-2(50)-16. URL: <https://pti.org.ua/ndipzir/uk/article/view/1294/939> [in Ukrainian].

2. Pysmenna U.Ye. Osoblyvosti otsinky rehuliiuchoho vplyvu derzhavy v enerhetychnomu sektori u spektri problem dosiahnennia enerhetychnoi stalosti. *Derzhava ta rehiony. Ekonomika ta pidpriemnytstvo*. 2019. № 6 (111). S. 40-44. [in Ukrainian].

3. Model Public Service Obligation (PSO) – yak chastyna yevrointehratsii Ukrainy. 2024. Asotsiatsiia «Enerhoefektyvni mista Ukrainy». URL: <https://enfcities.org.ua/novyny/model-public-service-obligation-pso--yak-chastyna-yevrointegratsi-ukrany> [in Ukrainian].

4. Pro rynek elektrychnoyi enerhiyi: Zakon Ukrayiny vid 13.04.2017 № 2019-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19?find=1&text=monopol#w1_26 [in Ukrainian].

5. Directive (EU) 2019/944 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on common rules for the internal market for electricity and amending Directive 2012/27/EU. *Official Journal of the European Union*. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/944/oj/eng> [in English].

6. Polozhennia pro pokladennia spetsialnykh oboviazkiv na uchasnykiv rynku elektrychnoi enerhii dlia zabezpechennia zahalnosuspilnykh interesiv u protsesi funktsionuvannia rynku elektrychnoi enerhii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05 chervnia 2019 roku № 483. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2019-p#Text> [in Ukrainian].